

МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

НАУКОВІ ПРАЦІ МАУП

Засновано у 2001 р.

Випуск 3(30)

Київ
ДП «Видавничий дім «Персонал»
2011

УДК 330-339; 321.7; 159.9
ББК 65.9(4УКР)29-2я43
М58

Редакційна колегія

Подоляка А. М., д-р юрид. наук, проф. — головний редактор
Головатий М. Ф., д-р політ. наук, проф. — заступник головного редактора
Ігнатченко А. А., канд. техн. наук — відповідальний редактор

Політичні науки

Антонюк О. В., д-р політ. наук, проф., Бабкіна О. В., д-р політ. наук, проф., Бідзюра І. П., д-р політ. наук, Варзар І. М., д-р політ. наук, проф., Головатий М. Ф., д-р політ. наук, проф., Гончаренко О. М., д-р іст. наук, Піляєв І. С., д-р політ. наук, Хижняк І. А., д-р іст. наук, проф., Шуба О. В., д-р політ. наук, проф.

Економічні науки

Захожай В. Б., д-р екон. наук, проф., Дахно І. І., д-р екон. наук, проф., Дмитренко Г. А., д-р екон. наук, проф., Куроченко О. В., д-р екон. наук, проф., Піла В. І., д-р екон. наук, проф., Радзівський О. І., д-р екон. наук, Федоренко В. Г., д-р екон. наук, проф., Шостак Л. Б., д-р екон. наук, проф., Швець В. Я., д-р екон. наук, проф., Баєва О. В., д-р біол. наук, проф.

Психологічні науки

Балл Г. А., д-р психол. наук, проф., Лігоцький А. О., д-р пед. наук, проф., Ложкін Г. В., д-р психол. наук, проф., Приходько Ю. О., д-р психол. наук, проф., Синьов В. М., д-р пед. наук, проф., Чернуха Н. М., д-р пед. наук, проф., Чуприков А. П., д-р мед. наук, проф.

Юридичні науки

Александров Ю. В., канд. юрид. наук, проф., Ануфрієв М. І., канд. юрид. наук, проф., Бородін І. Л., д-р юрид. наук, проф., Бандурка О. О., д-р юрид. наук, проф., Корнієнко М. І., канд. юрид. наук, проф., Марчук В. М., д-р юрид. наук, проф., Подоляка А. М., д-р юрид. наук, Юлдашев О. Х., д-р юрид. наук

Рекомендовано до друку Вченою радою Міжрегіональної Академії управління персоналом (протокол № 6 від 29 червня 2011 р.)

Міжрегіональна Академія управління персоналом.

М58 Наукові праці МАУП / редкол.: А. М. Подоляка (голов. ред.) [та ін.]. — К. : МАУП, 2001 — Вип. 3 (30). — К. : ДП “Вид. дім “Персонал”, 2011. — 222 с.: іл. — Бібліогр. в кінці ст.

У збірнику наукових праць публікуються статті науковців, які займаються проблемами розвитку економіки, політології, психології і права.

Для науковців, викладачів, студентів, а також усіх, кого цікавить розвиток науки в Україні.

Збірник “Наукові праці МАУП” зареєстровано Державним комітетом інформаційної політики, телебачення та радіомовлення України (свідоцтво від 11.04.02 за № 6048, серія КВ) як наукове видання, в якому висвітлюються результати наукових досліджень в галузях економіки, політології, соціології, психології, права, матеріалів наукових конференцій.

Вищою атестаційною комісією України “Наукові праці МАУП” визнано як фахове видання з політичних наук (за постановою Президії ВАК України № 1-05/4 від 26 травня 2010 р.) та юридичних наук (за постановою Президії ВАК України № 1-05/5 від 31 травня 2011 р.).

ББК 65.9(4УКР)29-2я43+67.9(4УКР)я43

© Міжрегіональна Академія управління персоналом (МАУП), 2011
© ДП “Видавничий дім “Персонал”, 2011

Ніколаєнко С. М. <i>Ризик-менеджмент у медичному страхуванні</i>	141	Кальянов А. В. <i>Чинники розвитку культури у сучасному соціокультурному просторі</i>	184
Орленко С. С. <i>Впровадження та адаптація системи управління прибутком на основі бюджетування для підвищення конкурентоспроможності українських підприємств</i>	145	Кирилова О. М. <i>Вивчення Пересопницького Євангелія як складової навчально-виховної роботи у вищій школі</i>	190
Ручка Н. В. <i>Можливості застосування досягнень комплексної продуктової політики ЄС у сфері зменшення негативного впливу легкових автомобілів в Україні</i>	150	Кравець І. М., Овчарук М. М. <i>Трудовий потенціал та роль освіти у його формуванні</i>	195
Чесноков Р. Е. <i>Системна устійливість туризму і аналіз зовнішніх і внутрішніх факторів розвитку рекреаційних підприємств Южного берега Криму</i>	156	Соляниченко М. О., Арапова І. П., Арапов С. М. <i>Сучасні підходи до використання інформаційних технологій у методиці викладання математичних дисциплін ВНЗ</i>	198
Ніколаєва Я. І. <i>Інвестиційний клімат та інвестиційна привабливість України</i>	160	Бочкова Е. Б. <i>Система “клієнт-консультант” підприємств індустрії туризму</i>	201
ПСИХОЛОГІЧНІ НАУКИ	167	Гончаренко Є. Ю. <i>Розвиток контрольних-коригуючих навичок у студентів-лінгвістів у процесі вивчення німецької мови як другої іноземної</i>	205
Гриньова В. М. <i>Концептуальні засади менеджменту в галузі вищої економічної освіти</i>	167	Денисенко Л. П. <i>Деякі психологічні аспекти діяльності менеджерів у ліцеї</i>	210
Гузь О. І. <i>Врахування психологічних особливостей учнів 9–10-ти років під час навчання іноземних мов</i>	170	Зелінська Ю. Н. <i>Роль якісного обслуговування в роботі туристичного підприємства</i>	213
Гуменникова Т. Р. <i>Активні форми збагачення особистісно орієнтованої педагогічної технології підготовки менеджера освітньої діяльності</i>	174	Соколова О. О. <i>Мотивація персоналу в контексті системи управління якістю</i>	217
Зайцева О. Ю., Зайцева І. С. <i>Соціальні аспекти адаптації системи управління персоналом підприємства</i>	181	ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ	220

ІНВЕСТИЦІЙНИЙ КЛІМАТ ТА ІНВЕСТИЦІЙНА ПРИВАБЛИВІСТЬ УКРАЇНИ

Наукові праці МАУП, 2011, вип. 3(30), с. 160–166

Розглянуто інвестиційний клімат в Україні та проаналізовано причини його коливання, а також шляхи вирішення проблем інвестиційної діяльності. Оцінка інвестиційної привабливості України відповідає міжнародним рейтингам.

Нагальною проблемою, без розв'язання якої неможливо забезпечити конкурентоспроможність економіки України, є морально та фізично застарілі виробничі фонди. Причому попри те, що норма нагромадження на початку XXI ст., здавалося б, повинна була забезпечити прискорене оновлення основних фондів, динаміка їх зносу залишається негативною з початку 1990-х років. Так, ступінь зносу основних фондів за всіма видами економічної діяльності в Україні на 30 вересня 2009 р. становила 68,4 відсотка. Критичним є ступінь зносу у транспортній галузі — 87 % та енергетиці — близько 80 % основних фондів ТЕС повністю зношені. Критичні показники зносу основних фондів мають безпосереднє відношення до незадовільного обсягу і рівня інвестицій в основний капітал.

Інвестиції в основний капітал, які зростали з 93,1 млрд грн у 2005 р. до 233,1 млрд грн у 2008 р., стрімко впали у 2009 р. до 151,8 млрд грн (порівняно з 2008 р. на 41,5 %), що становить 16,6 % номінального ВВП, тоді як найбільший відносний показник інвестицій в основний капітал був зафіксований у 2007 р. — 26,2 %.

Галузева структура інвестицій в основний капітал не є оптимальною: інвестиції в основний капітал промисловості не дотягують навіть до половини обсягів усіх інвестицій (38 %), тоді як вартість основних фондів промисловості є переважаючою, а сільське господарство, маючи надзвичайно потужний потенціал, інвестується не повною мірою (6 %).

На жаль, на сьогодні національні ресурси (із яких 63,3 % джерел фінансування становлять власні кошти підприємств) залишаються недостатніми, а величина сукупних інвестицій, які мо-

гли б переламати тенденцію старіння фондів в Україні, оцінюються деякими експертами, лише за проектами так званих “точок зростання”, у розмірі 100–150 млрд дол. США. Зрозуміло, що таких коштів, які перевищують обсяг двох річних бюджетів держави, Україна самостійно акумулювати не може.

Водночас стратегічними зовнішньо-політичними й економічними пріоритетами нашої держави є інтеграція до Європейського Співтовариства, запровадження європейських норм бізнесу та стандартів життя. Ці дві стратегічні цілі пов'язані між собою. Як зазначив В. Р. Сіденко, модернізація реального капіталу є одним із ключових завдань у контексті забезпечення ресурсами соціально-економічного розвитку мети європейської інтеграції [14, 144].

Ефективним інструментом досягнення стратегічних цілей може бути залучення прямих іноземних інвестицій до нашої держави, у тому числі із країн-членів ЄС. Адже інвестиції встановлюють стабільні зв'язки, забезпечують перспективну зацікавленість іноземних суб'єктів у сталому розвитку фінансових, виробничих і торговельних відносин із нашою державою. Зокрема, європейські власники виробництв в Україні зацікавлені у відкритті ринків ЄС для продукції із нашої держави, що водночас забезпечує наших співвітчизників робочими місцями, а бюджети різних рівнів — стабільним надходженням податків. Досягнення належного рівня конкурентоспроможності потребуватиме від інвесторів оновлення виробничих фондів на основі порівняно нових технологій, навчання персоналу, а також спонукатиме українських партнерів і постачальників до аналогічних дій. Крім того, саме приток європейсько-

го капіталу традиційно асоціюється з доволі високим рівнем організації виробництва та відповідною якістю корпоративної культури [10, 128].

При цьому слід наголосити: європейські інвестори історично були серед лідерів вкладення капіталу в нашу державу (навіть із урахуванням того, що інвестиції з таких країн, як Кіпр, часто є завуальованим реекспортом капіталу до України). ЄС виступає найбільшим інвестором в економіку України за сумарним обсягом капіталу.

Разом із тим рівень іноземних, зокрема європейських, інвестицій на душу населення в нашій країні досі залишається недостатнім (відповідно до підрахунків Європейського банку реконструкції та розвитку кумулятивний показник обсягу прямих іноземних інвестицій в Україні на душу населення станом на початок 2010 р. становив 1000 дол. США на душу населення, тоді як у Чехії — 7418 дол., Болгарії — 6226 дол., Казахстані — 3706 дол., Польщі — 3155 дол., Румунії — 2350 дол.). Тому доцільно розглянути чинники, що в перспективі сприятимуть збільшенню інвестиційних потоків із ЄС до України, а саме такі, як:

- глобалізація економічного середовища;
- внутрішні чинники ЄС (включаючи ті, що пов'язані з новими членами Євросоюзу із Центральної та Східної Європи);
- регіональні (регіону СНД) чинники;
- інвестиційний клімат в Україні.

Три перших чинники є зовнішніми відносно національної економіки й не піддаються прямому впливові з боку керівництва держави, проте безпосередньо впливають на потоки інвестицій. У комплексі вони формують зовнішні щодо підприємства умови, які впливають на рішення інвестора про здійснення інвестицій (індивідуальні для кожної корпорації мотиви вкладення капіталу будуть при цьому другою складовою в системі прийняття інвестиційних рішень).

Активізація інвестиційного процесу особливо важлива для проведення ефективної інноваційної перебудови економічного комплексу України, нарощування темпів виробництва, здійснення успішних ринкових перетворень. Саме завдяки інтенсивним потокам можна сформувати необхідні матеріальні, політичні й соціальні передумови всебічної трансформації українського суспільства до загально-європейських стандартів. Сучасна структура вітчизняної економіки мало-ефективна, тому що базується переважно на добувних галузях і виробництвах з низьким рівнем доданої вартості. Як показує практика, в цілому 95 % структур промислового комплексу Украї-

ни належить до застарілих технологічних укладів. Продукція таких виробництв істотно поступається за своєю економічною ефективністю продукції наукоємних галузей. Темпи економічного зростання фактично гальмують внутрішні чинники розвитку [13, 33].

Змінити ситуацію на кращу лише за рахунок часткових заходів, зберігаючи при цьому економічну структуру і традиційні пріоритети державної підтримки розвитку економіки, не можна. Необхідна різка зміна політики держави в напрямі інноваційного розвитку економіки. На сучасному рівні розвитку Україна є країною великих ризиків. У діловому середовищі існує думка, що Україна, перед тим як конкурувати на світовому інвестиційному ринку, повинна насамперед перейти до розряду держав із середнім рівнем ризиків по інвестиціях. Міжнародний інвестиційний імідж України свідчить, що активність інвестиційного процесу в нашій країні недостатня. Така ситуація щодо активності інвестиційного процесу не може задовольнити потреби вітчизняної економіки. У зв'язку з цим важливої ролі набуває проблема формування інвестиційного іміджу України, тобто, створення привабливого інвестиційного клімату.

Інвестиційний клімат є інтегрованою характеристикою соціально-економічного середовища, що базується на сукупності політичних, правових, економічних і соціальних умов, які забезпечують і сприяють продуктивній інвестиційній діяльності вітчизняних і зарубіжних інвесторів. Саме незадовільний інвестиційний клімат є перешкодою на шляху залучення в економіку України серйозних інвестицій.

Через різноманітність підходів, які використовуються для формування науково обґрунтованої і достовірної інформації про інвестиційний клімат, ще не сформовано належних умов для створення системи інформаційного супроводу стану інвестиційного клімату як у цілому по країні, так і в конкретних регіонах. Це перешкоджає формуванню серйозних основ для розвитку ефективного інвестиційного бізнесу. На цей момент навіть українські підприємці не володіють оцінками стану інвестиційного клімату в Україні, відповідно, вони мало впливають на підйом виробничої та інвестиційної активності в державі. Вітчизняним інвестиційним структурам складно трансформуватися до міжнародних установ спільного інвестування, а також сприяти формуванню потоків інвестиційних вкладень у вітчизняну економіку. Відсутність оцінок інвестиційної привабли-

вості соціально-економічного середовища не дає можливості аналізувати динаміку й інтенсивність розвитку цих процесів і розробляти моделі прогнозного характеру [15, 36].

Останнім часом переважає думка, що несприятливий інвестиційний клімат в Україні здебільшого визначається нестабільністю політичної системи, недосконалістю законодавчої бази, нестійким характером зовнішньополітичної діяльності, а також недостатнім рівнем розвиненості двосторонньої співпраці й участі нашої держави в міжнародних інституціях спільного інвестування.

Іноземні інвестори, які вбачають економічну вигоду у виході на ринок певної держави, детально аналізують ризики, потенційні загрози й перспективи інвестування. Однією з умов, які мають принципове значення для інвестора, є законодавчо закріплені державою (потенційним реципієнтом інвестицій) механізми захисту прав інвестора на незалежному міжнародно-правовому рівні, який передбачає можливість розгляду спорів і виконання рішень у справах за участі іноземних інвесторів і держави, а також у справах за участі іноземних інвесторів і національних суб'єктів господарювання [12].

При виникненні спору між Україною та іноземним інвестором можливе застосування механізму щонайменше чотирьох юрисдикцій для його вирішення. Зокрема, ст. 26 Закону України “Про режим іноземного інвестування” передбачає можливість передачі спорів між іноземними інвесторами й державою на розгляд до судів України або до Міжнародних арбітражних установ, якщо це передбачено міжнародними угодами або за згодою сторін спору.

Але спір за згодою сторін можна передати не в усі арбітражні установи. Розглянемо особливості роботи Міжнародного центру вирішення інвестиційних спорів (МЦВІС), який вважається надзвичайно ефективним інструментом вирішення інвестиційних спорів. МЦВІС створено відповідно до Конвенції про вирішення інвестиційних спорів між державами й іноземними особами, яка була розроблена під егідою МБРР і прийнята 18 березня 1965 р. Нині в ній бере участь понад 100 держав, у тому числі Україна.

Принциповою умовою застосування механізму МЦВІС є наявність угоди в письмовій формі, укладеній між сторонами спору про передачу спору на розгляд до Центру [1, 25]. Універсальним письмовими угодами є Двосторонні угоди про сприяння і взаємний захист інвестицій (*Bilateral investment treaties*), де в розділах “Спо-

ри між договірною стороною та інвестором іншої договірної сторони” закріплюють механізм застосування арбітражу МЦВІС. На сьогодні Україна підписала й ратифікувала 59 таких двосторонніх угод та одну багатосторонню між урядом України і Бельгійсько-Люксембурзьким економічним союзом.

І за міжнародними угодами, і за згодою сторін інвестиційні спори можна передавати до арбітражних трибуналів *ad hoc* (утворених відповідно до уніфікованих правил арбітражної процедури Європейської економічної комісії ООН (ЄЕК ООН), Економічної комісії ООН для Азії і Далекого Сходу (ЕКАДС), або відповідно до арбітражних правил Комісії ООН з права міжнародної торгівлі (ЮНСІТРАЛ), або арбітражних інституцій при національних або міжнародних торгово-промислових палатах. Наприклад, Закон України “Про міжнародний комерційний арбітраж” від 24 лютого 1994 р. № 4002-ХІІ, розроблений на основі Типового Закону Комісії ООН з права міжнародної торгівлі 1985 р., передбачає застосування механізму вирішення інвестиційних спорів і трибуналами *ad hoc*, і МКАС або МАК при ТПП України відповідно до регламентів цих арбітражних інституцій [9].

Усі згадані міжнародно-правові документи і національні нормативно-правові акти забезпечують дієве застосування арбітражу як механізму захисту інвесторами своїх інтересів. Відтак, для іноземного інвестора на ринку України держава передбачає можливість при виникненні інвестиційного спору притягнення до відповідальності як його, так і окремих його представників. Нині Україна може гордо називатися прогнозованою і надійною державою у сфері забезпечення механізмів захисту інвесторами своїх інтересів, що додає їм більше впевненості в завтрашньому дні, інвестуючи в Україну.

Для дослідження стану інвестиційного клімату, враховуючи зазначені чинники, доцільно використовувати методика “Оцінка інвестиційної привабливості соціально-економічного середовища”. Ця методика моніторингу інвестиційної привабливості соціально-економічного середовища дає можливість всебічно оцінювати інвестиційний клімат, завдяки чому створюються передумови для зниження рівня інвестиційних ризиків. Це означає, що політичні, правові, соціальні та економічні ризики можуть бути враховані і попереджені при розробці конкретних інвестиційних проєктів на практиці. У загальному вигляді згадана методика включає п'ять розділів:

1. Стан політичного середовища.
2. Рівень адаптивності політико-економічної системи до реформування.
3. Розробленість національної законодавчої бази.
4. Ступінь розвиненості дво- і багатосторонніх міждержавних відносин.
5. Стан економічних чинників, що сприяють розвитку підприємницького середовища.

Особливо продуктивним можна вважати запропонований у зазначеній методиці порядок проведення експертиз власне об'єктів інвестування. Він включає такі елементи.

1. *Організаційно-інституційна експертиза.* Тут важливо оцінити достатність нормативного забезпечення щодо оформлення юридичного статусу господарської структури, прав на власність, узгодження з іншими суб'єктами економічної діяльності в регіоні тощо.
2. *Науково-технічна експертиза.* В Україні вона здійснюється на підставі Закону України "Про наукову і науково-технічну експертизу".

Експертиза на відповідність ринковим умовам, що сформувалися на сьогодні.

Соціальна експертиза. Її основне завдання — оцінка відповідності цілей запланованих реформ галузевим, регіональним і державним пріоритетам щодо перспектив поліпшення умов життя населення, створення нових робочих місць тощо.

Екологічна експертиза. Така експертиза спрямована на підготовку висновків щодо відповідності запланованої або здійснюваної діяльності нормам і вимогам законодавства про охорону навколишнього природного середовища, раціональному використанню і відтворенню природних ресурсів, забезпеченню екологічної безпеки.

Фінансова експертиза. Вона слугує для оцінки й аналізу грошових потоків, формування активів і пасивів, окупності інвестицій, процесу накопичення капіталу [15, 37].

Наступний крок оцінки інвестиційної привабливості соціально-економічного середовища ґрунтується на тому, що інвестиційні ризики, пов'язані з невизначеністю стану й особливостями розвитку суспільно-політичних і соціально-економічних процесів, обумовлені внутрішньою політикою держави. Тобто важливо встановити, якою мірою стан і розвиток внутрішньополітичної ситуації, ті або інші дії держави формують сприятливі (привабливі) або несприятливі умови для ефективної підприємницької діяльності.

Порівнюючи реальний стан розвитку соціально-економічного середовища з бажаною ідеальною моделлю за допомогою системи суспільно-політичних, соціальних та економічних показників можна встановити, якою мірою зміни, що відбулися в цьому середовищі на певному проміжку часу, мають бажаний або небажаний характер. А напрям та інтенсивність таких змін мають слугувати підставою для висновків про привабливість або непривабливість соціально-економічного середовища для ефективної інвестиційної діяльності. За ідеальний стан показників, що використовуються для дослідження соціально-економічних і політичних процесів, приймається такий їх рівень, який відповідає точці повної визначеності.

У цілому можна відзначити формування певних тенденцій, що тією або іншою мірою якісно характеризують розвиток іноземного інвестування в Україні:

- переважаюча кількість партнерів із країн, що розвиваються (за кількістю інвестицій), і партнерів із промислово розвинених країн (за обсягом інвестицій);
- поступове збільшення частки інвестицій із країн СНД;
- реалізація спільних інвестиційних проєктів, як правило, на двосторонній основі;
- орієнтація підприємств з іноземними інвестиціями на виробництво товарів, якими світові ринки практично насичені (наприклад, комп'ютерна техніка певних класів), і на сферу послуг;
- обережність західних партнерів відповідно збільшення інвестицій, що обумовлено відсутністю надійних гарантій їхнього захисту, наявністю прямого і непрямого контролю за такими інвестиціями, невідпрацьованість стратегії і тактики виходу на практично невідомий і раніше закритий ринок;
- активність малих іноземних фірм, що орієнтовані на швидке повернення невеликих інвестицій або вигоду від разових операцій, по суті, посередницьких або відверто спекулятивних;
- нерівномірність розподілу інвестицій за галузями і регіонами України, їх зосередженість у промислових центрах України, наприклад у Києві;
- переважання частки майнових внесків іноземних інвесторів у загальних обсягах інвестицій, слабке використання механізмів фінансового ринку для інвестування [8, 9].

Характеризуючи стан іноземного інвестування в економіку України в цілому, його можна визначити як кризовий порівняно з динамічними процесами, що відбуваються в міжнародній економіці.

Як кризову також можна охарактеризувати і внутрішню інвестиційну сферу. Найкращим показником привабливого інвестиційного клімату для іноземного інвестора є активні внутрішні інвестиції. В Україні відбувається абсолютне і відносне зменшення інвестиційних ресурсів, хоча, за оцінками спеціалістів, для стабільного економічного росту інвестиції мають становити 20–25 % валового внутрішнього продукту. Так, розвинені країни мають середньорічну питому вагу капіталовкладень 16–22 % і темп приросту валового внутрішнього продукту 2–3 %. Близькі аналогічні показники були характерні в 1980–1990 рр. для СРСР, коли питома вага капіталовкладень у валовому національному продукті перевищувала 30 %, забезпечуючи його щорічний приріст на 2,5 %. На сьогодні інвестиції здійснюються здебільшого у короткострокові проекти, знижена інвестиційна активність у базових галузях народного господарства, слабко завантажені будівельні комплекси. Питома вага довгострокових інвестиційних кредитів у ряді значних комерційних банків складає лічені відсотки. При цьому не можна не згадати проблему збалансованості внутрішніх і зовнішніх інвестицій [11, 38].

Україна не має серйозних досягнень у забезпеченні національної конкурентоспроможності та інвестиційної привабливості. Згідно з рейтингом Всесвітнього економічного форуму за 2009–2010 рр. Україна посіла 82-гу позицію серед 133-х країн — і впала на 10 позицій. Після періоду відносної стабільності рейтингу у 2006–2008 рр. (69, 73 і 72-ге місце відповідно), країна опинилась у дев'ятій десятці країн, де вона до цього перебувала. До того ж, як і в рейтингу за минулий рік, Україна знаходиться у групі латиноамериканських та африканських країн, що розвиваються. Нашими безпосередніми сусідами за рейтингом конкурентоспроможності є Гамбія та Алжир.

Рейтинг України, як, зрештою, і багатьох інших країн, виявився нестійким до наслідків фінансової кризи. Подібне різке падіння (на 10 і більше позицій) відбулося ще в дев'ятьох країнах: Ботсвані, Гані, Латвії, Малі, Монголії, Росії, Сирії, Філіппінах і Хорватії. Так, Латвія і Росія погіршили свої оцінки на 14 і 12 позицій відповідно.

Як свідчать результати підрахунку індексу глобальної конкурентоспроможності України за

2009–2010 рр., країна відкотилась назад за всіма трьома групами складових рейтингу: базовими вимогами (з 86-го на 94 місце); підсилювачами ефективності (з 58-го на 68-ме) та факторами інноваційного розвитку (з 66-го на 80-те місце).

Україна підвищила свій рейтинг лише за трьома складовими конкурентоспроможності. Країна посіла 49-те місце за ефективністю ринку праці, 29-те місце за розміром ринку і 78-те місце за складовою “інфраструктура”. Так, поліпшення рейтингу ефективності ринку праці на п'ять пунктів пояснюється більшою гнучкістю визначення заробітних плат у країні (перехід з 61-го на 52-ге місце в глобальному рейтингу). Справді, реальне падіння заробітної плати в Україні було дуже різким і становило 9 % у 2009 р. Водночас рейтинг також вказує на погіршення відносин між роботодавцями і працівниками, що, імовірно, пояснюється болючістю процесу зниження заробітних плат і скорочення персоналу під час кризи для обох сторін.

Фінансова криза викрила слабкі сторони конкурентоспроможності країни. Так, найбільш різко погіршилися рейтинги України за такими трьома складовими: макроекономічна стабільність (падіння на 15 пунктів), рівень розвитку фінансового ринку (падіння на 21 пункт) і оснащення новими технологіями (падіння на 15 пунктів). Часто саме в тих сферах, де зафіксоване падіння, також спостерігається і найбільше відставання України від інших країн.

Макроекономічна ситуація у 2009 р. в Україні продовжувала погіршуватись насамперед через поглиблення фінансової кризи. У країні не лише різко зросла маржа за відсотковими ставками, а й практично призупинилось банківське кредитування. Рівень державного боргу і розмір бюджетного дефіциту також почали збільшуватись, знижуючи конкурентоспроможність економіки. У підсумку країна посіла 106-те місце поряд з Йорданією і Парагваєм.

Фінансова система країни виявилась вкрай вразливою до кризи. Доступність фінансування різко знизилася, збільшилися обмеження на рух капіталу і, до того ж, різко погіршилась надійність банків. Дії НБУ з подолання кризи у банківській сфері були неефективними. Реструктуризація проблемних банків почалась не одразу і проводилась недостатньо прозоро, що поставило під сумнів незалежність регулятора. Водночас, слід зазначити, що Україна отримала вищий рейтинг (106-те місце), ніж Казахстан і Росія — 111-те і 119-те місце відповідно.

Нарешті, у складовій “технологічна готовність” особливо різке падіння відбулось за показником прямих іноземних інвестицій і переданням технологій.

Під час кризи зростає роль держави, а тому її ефективність як ніколи важлива для підвищення конкурентоспроможності економіки. Хоча рейтинг ефективності інституціонального середовища в Україні впав лише на п'ять пунктів, причини для занепокоєння залишаються.

Згідно з іншим дослідженням щодо рейтингу легкості ведення бізнесу *Doing Business-2011* Україна зайняла 145 місце, піднявшись на дві позиції з минулого рейтингу. Про це йдеться в рейтингу *Doing Business-2011*, підготовленому Світовим банком і Міжнародною фінансовою корпорацією, повідомляє прес-служба банку. При цьому в номінації “Відкриття бізнесу” Україна посіла 118 місце, піднявшись з 136-го (+18), але опустилася в номінації “Закриття бізнесу”, опинившись на 150 позиції (-5). У рейтингу відзначили істотне зниження Україною мінімальних вимог до капіталу, що сильно вплинуло на легкість відкриття бізнесу, спрощення отримання дозволів на будівництво за рахунок упровадження національних та місцевих правил, які спростили процедури. Крім того, впровадження та постійне вдосконалення системи електронної подачі ПДВ істотно полегшили податкові процедури. Перше місце рейтингу посів Сінгапур, останнє — Чад (183), Російська Федерація виявилася на 123 (-7), Польща на 70 (+3), Білорусь на 68 (-4), Ізраїль — на 29 (+1) місці.

Згідно з доповіддю консалтингової компанії “*Control Risks*” (Великобританія) приблизно 57 % країн з ринком, що формується, мають середній рівень політичних ризиків і вище. Україна належить до країн із середнім рівнем політичних ризиків, де іноземний бізнес може зазнати підризу позицій, унаслідок чого не можна гарантувати безпеку довгострокових інвестицій. До цих ризиків віднесено корупцію, наявність впливових і ворожих лобістських угруповань, відсутність адекватних законодавчих гарантій, обмеження імпорту-експорту, слабкість політичних інституцій, примхливе ведення політики, неефективну юридичну систему, складну бюрократію та нечіткі норми, що регулюють бізнес [6, 69].

Справді, Україна постійно перебуває в стані політичної нестабільності. До політично чутливих, чи вразливих, можна віднести великі системні компанії, які функціонують у секторах, де домінує держава (наприклад, у енергетиці, мета-

лургії, машинобудуванні). Разом із тим у секторах, де більше приватних компаній, розпуск Верховної Ради істотно не вплинув на ціну активів, а в деяких випадках їхня вартість навіть збільшилася, зокрема у фінансовому секторі та роздрібній торгівлі [7].

Бізнес давно вимагає вирішення питання захисту інтелектуальної власності в Україні. Україна вчергове потрапила у рейтинг порушників прав інтелектуальної власності (серед яких також є Аргентина, Єгипет, Індія, Канада, Китай, Коста-Ріка, Мексика, Перу, Росія, Саудівська Аравія, Таїланд і Чилі).

Ще однією важливою проблемою підвищення ефективності міжнародної інвестиційної діяльності є створення дієвої бази, яка регулює і захищає права іноземних інвесторів. Дуже часто остання характеризувалася нерегульованістю. Так, 12 % чистого прибутку українським компаніям доводиться сплачувати у вигляді хабарів. Для західних компаній з високою якістю державного управління такий рівень корупції є неприпустимим. Україна у світі сприймається як країна, яка значною мірою охоплена корупцією. Такий головний висновок міститься в доповіді міжнародної організації *GRECO (Council of Europe Group of States against Corruption)* — Група держав проти корупції), де корупцію в Україні названо системним і масштабним явищем, що зачіпає суспільство й державні інститути, включаючи суддів, і являє собою реальну загрозу принципам демократії і верховенства закону. Рівень корупції в Україні є зіставний із ситуацією у Беніні та Малаві — такими є висновки дослідження міжнародної організації *Transparency International*. За корумпованістю Україна посіла 134-те місце серед 178 країн світу, найгірша ситуація спостерігається в Гаїті, Іраку, М'янмі та Сомалі. І хоча серед пострадянських країн українська корупція є меншою, ніж у Росії, Білорусі, Азербайджані та середньоазійських республіках, проте Молдова, Вірменія, Грузія та балтійські держави характеризуються нижчим її рівнем. Серед критеріїв, які беруться до уваги при складанні рейтингу, є рівень бюрократії, корупція у державних органах, судовій та податковій системі, при веденні бізнесу та управлінні бюджетом, відмивання грошей, віра населення у фінансову чесність політиків. У цьому контексті серед загроз для інвесторів в Україні консалтингова компанія *Control Risks* (Великобританія) відзначає й можливість ризиків для їх репутації. Перехід організованих злочинних груп до напівлегальної діяльності є значним ризиком для іно-

земних інвесторів, які можуть зазнати так званого репутаційного збитку від випадкових ототожнень із подібним бізнесом.

Усвідомлюючи важливість поліпшення інвестиційного клімату в Україні, головним завданням на короткострокову перспективу є удосконалення необхідної правової та організаційної бази для підвищення дієдатності механізмів забезпечення сприятливого інвестиційного клімату і формування основи збереження та підвищення конкурентоспроможності вітчизняної економіки. Для цього необхідно здійснити низку першочергових заходів з формування єдиних стратегічних цілей та послідовних економічних реформ, забезпечення незмінності та гарантованості захисту прав і свобод інвестора.

Література

1. Конвенція про вирішення інвестиційних спорів між державами й іноземними особами, ратифікована Законом України від 16 березня 2000 р. № 1547-III // ВВР України. — 2000. — № 21. — Ст. 161.
2. Про захист іноземних інвестицій в Україні: Закон України від 10 вересня 1991 р. № 1540а-12 // ВВР України. — 1991. — № 46. — ст. 616.
3. Про інвестиційну діяльність: Закон України від 18 вересня 1991 р. № 1560-XII (у ред. від 14.01.2009) // ВВР України. — 991. — № 8. — Ст. 144.
4. Про режим іноземного інвестування: Закон України від 19 березня 1996 року № 93/96-ВР (станом на 11.06.2003) // ВВР України. — 1996. — № 19. — Ст. 80.
5. Про порядок іноземного інвестування в Україну: Положення, затверджене постановою Правління НБУ від 10.08.2005 р. № 280 // Офіц. вісн. України. — 2005. — № 35.
6. Гаврилук О. В. Інвестиційний імідж та інвестиційна привабливість України // Фінанси України. — 2008. — № 2. — С. 68–81.
7. Горбаль В. Світова економічна криза та інвестиційний потенціал України // Економічна правда. — 2008. — 18 вересня. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.eravda.com.ua/columns/2008/09/18/164958/>
8. Грицаєнко І. А. Економічний прагматизм як домінанта інвестиційної політики України в інтеграційних процесах // Актуальні пробл. економіки — 2008. — № 2(80). — С. 4–13.
9. Гром П. Захист прав інвестора // Правовий тиждень. — 2008. — № 44 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.legalweekly.com.ua/article/?uid=733>
10. Даниленко А. А. Актуальні питання прямих іноземних інвестицій до України з ЄС (у контексті розширення Євросоюзу на схід) // Фінанси України. — 2008. — № 1. — С. 127–137.
11. Дудка Ю. П. Рейтинги України у міжнародних вимірах та їх вплив на економічну безпеку // Інвестиції: практика та досвід. — № 4. — 2009. — С. 36–41.
12. Мандра Г. Правові аспекти інвестиційного іміджу України // Правовий тиждень. — 2008. — № 17–18 (90–91).
13. Одотюк І. В. Інвестиційний фактор інноваційних зрушень у наукомісткому виробництві промисловості України // Економіка і прогнозування. — 2008. — № 1. — С. 29–49.
14. Сідоренко В. Р. Потенціал економічного розвитку України в контексті економічної інтеграції // Фінанси України. — 2007. — № 9. — С. 143–145.
15. Стефанович Є. А. Підходи до оцінки привабливості інвестиційного клімату // Наук. вісн. Нац. ун-ту ДПС України. — 2007. — № 3(38). — С. 35–39.

Забезпечення сприятливого інвестиційного клімату та інвестиційної привабливості України залишається питанням стратегічної важливості, від ефективної інвестиційної політики залежить стан виробництва, становище і рівень технічної оснащеності основних фондів підприємств народного господарства, можливості структурної перебудови економіки і вирішення соціальних та екологічних проблем.

Обеспечение благоприятного инвестиционного климата и инвестиционной привлекательности Украины остается вопросом стратегической важности, от эффективной инвестиционной политики зависит состояние производства, положение и уровень технической оснащенности основных фондов предприятий народного хозяйства, возможности структурной перестройки экономики и решения социальных и экологических проблем.

Providing a favorable investment climate and investment attractiveness of Ukraine remains a matter of strategic importance of effective investment policy depends on the state of production, provision of technical equipment and the level of capital assets of the economy, restructuring the economy and solve social and environmental problems.

Надійшла 3 червня 2011 р.